

Türk Tarih Kongreleri (1939-1960)

Mustafa Kemal Atatürk döneminde Türk tarihinin bilimsel metotlarla araştırılması için kültür politikalarına ağırlık verilmişti. Bu politika doğrultusunda 1931 yılında Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti kurulmuştur. Bu cemiyetin öncülüğünde de Türk devriminin bir uzantısı olan Türk Tarih Tezi ortaya konulmuştur. Ana görevi; Türk tarihini gerçekler dışına çıkmadan belgelere dayalı olarak araştırmak, yazmak, yayınlamak ve dünyaya duyurmak olan Cemiyet, 3 Ekim 1935'te Türk Tarih Kurumu adını almıştır. Bu bağlamda Türk tarihinin bilimsel metotlarla araştırılması düşüncesi, Mustafa Kemal Atatürk'ün vefatının ardından 1938-1950 yıllarını kapsayan İsmet İnönü döneminde de devam etmiştir. Bu dönemde İkinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesi dünya üzerindeki dengeleri değiştirmiş, Türkiye'yi de her açıdan ciddi şekilde etkileyen bu durum, kendini kültür politikaları üzerinde de göstermiştir. İnönü'nün uyguladığı eğitim ve kültür politikaları onun inkılapçı bir karakterinin bir göstergesi olmuştur. 1950-1960 yıllarını kapsayan Demokrat Parti'nin iktidara geldiği süreçte İkinci Dünya Savaşı'nın etkileri doğrultusunda daha çok ekonomik politikalar ön planda tutulmuş ve çeşitli kalkınma planları uygulanmış olmakla birlikte, kültür politikaları da etkin bir şekilde uygulanmıştır.

İsmet İnönü döneminde milli kültür anlayışının yerini evrenselliği esas alan hümanizm merkezli kültür anlayışı aldı. Hümanizmi ve onun getirdiği değerleri topluma benimsetmek maksadıyla kültürün önemli öğeleri olan dil, tarih ve edebiyat alanında Latin-Yunan kaynaklarının ön plana alınması devletin politikası oldu. İnönü döneminde köy enstitüleri vasıtasıyla hümanizm fikri, eğitim camiası tarafından kültürün ana kaynağı olarak kabul edilmiştir. Cumhuriyetin ilanı ile birlikte başlayan milli kültür etrafında yeni bir millet yaratma düşüncesi, bu uygulamalarla hümanist kültür ışığında evrensel vatandaş yaratma anlayışına dönüşmüştür.

Tarih kongreleri, Türk kültür hayatının önemli dönüm noktaları olmuştur. İnönü Dönemi tarih anlayışını ortaya koyabilmek için tarih ders müfredatlarının yanı sıra, bu dönemde toplanan tarih kongrelerinin de önemi büyüktü. Çünkü bu kongrelerde sunulan rapor, tebliğ, görüş ve öneriler büyük oranda resmi görüşü yansıtmış ve buradan çıkan kararlar doğrultusunda ders kitapları şekillenmiştir. Bu dönem tarih anlayışı Batı kültürüyle bütünleşme sağlayarak hümanist yapılanmayı öngörmüştür. Türk hümanizmi, ortak bir tarih bilinci etrafında tarihin merkezine Anadolu'yu koyarak Batı uygarlığının doğuşunu bu topraklara bağlayan bir tarih yorumu sunmaya çalışmıştır. Bu çerçevede var olan kültür yeniden yapılandırılarak, Batıyı ve değerlerini hedefleyen duygularla bir millet anlayışı çerçevesinde evrensel bir kültür yaratma amaçlanmıştır.

Bu bağlamda İsmet İnönü Dönemi'nde düzenlenen kongrelerin ilki; Üçüncü Türk Tarih Kongresi'dir. Bu kongre, İkinci Dünya Savaşı'nın araya girmesinden dolayı ikinci kongreden altı yıl sonra 15-20 Kasım 1943 tarihleri arasında toplanmıştır. Ankara'da toplanan kongreye katılım, olağanüstü durumdan ötürü ulusal düzeyde kaldı. Yabancı bilim adamlarının pek çoğu toplantılara katılamadı. Kongre, Ankara Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi kongre salonunda gerçekleşti. Kongrede üç bölüm esas alındı.

- A Seksiyonu (Bölümü); Prehistorya, Arkeoloji, Antropoloji ve Eski Çağa;
- B Seksiyonu; Orta Çağa;
- C Seksiyonu da Yeni ve Yakın Çağlara ait tebliğlere tahsis edildi.

Kongre, 15 İkinci Teşrin / Kasım 1943 Pazartesi günü saat 10.00'da Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin büyük konferans salonunda, Türk Tarih Kurumu Başkanı Profesör Şemseddin Günaltay başkanlığında açıldı. İstiklal Marşı ile

Şemsettin Günaltay'ın tarih çalışmalarının mahiyeti ve tarih tezinin önemi hakkındaki hitabelerinden sonra, kongre başkanlığına seçilen Maarif Vekili Hasan Ali Yücel tarafından Türk Tarih Kurumu'nun nasıl bir ihtiyaçtan doğduğunu ve yeni tarih çalışmalarının maarif yönünden sağladığı faydaları anlatan bir konuşma yapılmıştır. Gerek bölüm toplantıları ve gerekse umumi toplantılar ilgililer tarafından dikkatle takip edildi ve bölümlerde birçok mevzular üzerinde ilmi münakaşalar yapıldı. Kongre, beş gün öğleden evvel ve öğleden sonra toplanmak suretiyle sürekli çalıştı. 19 Kasım 1943 Cuma günü saat 18.30'da Kongre Başkanı Maarif Vekili Hasan Ali Yücel'in bir söyleviyle çalışmalarına son verdi. Kongre münasebetiyle, Türk Tarih Kurumu'nun on üç yıllık çalışmalarının mahiyetini belirten bir sergi de tertip edildi. Türk Tarih kongreleri, Türk ilminin tarih sahasında elde ettiği başarıları ilim âlemine tanıtma imkânını vermesi bakımından önem kazanmıştır.

İnönü Dönemi'nde düzenlenen kongrelerin ikincisi 10-14 Kasım 1948 tarihleri arasında yapılan Dördüncü Türk Tarih Kongresi oldu. Ankara'da toplanan kongre, 10 Kasım 1948 Çarşamba sabahı saat 11.00'de Milli Eğitim Bakanı Hasan Tahsin Banguoğlu'nun bir söyleviyle çalışmalarına başladı. Dört günlük yoğun bir faaliyetten sonra 14 Kasım'da çalışmalar tamamlandı. İkinci Dünya Savaşı'nın sebep olduğu buhran ve sarsıntılar, her memlekette olduğu gibi Türkiye'de de ilmi çalışmaları güçleştirdi. Açılış günü Büyük Önder Mustafa Kemal Atatürk'ün vefat yıldönümüne tesadüf ettiğinden, saat 09.05'te Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi konferans salonunda şükranla yâd edildi. Toplantı sonunda kongre delegeleri tarafından Etnografya Müzesi'ne gidilerek muvakkat kabre çelenk konuldu.

Kongreye sunulan tebliğ ve raporlar, mahiyetlerine ve kronolojik sıraya göre genel toplantılara ve bölümlere ayrıldı. Bölümlerde gerekli görüldüğü zaman tartışmalar yapıldı veya sualler sorularak malumat istenildi. Genel toplantılarda tartışma yapılmadı. Genel toplantılarda oluşturulan bölümler arasında;

- Eski Anadolu ve Ön Asya Bölümü
- Klasik Çağlar ve Bizans Bölümü
- Orta Asya ve Orta Çağ Türk Tarihi Bölümü
- Osmanlı Tarihi Bölümü yer almaktaydı.

10 Kasım Çarşamba günü öğleden sonra saat 15.00'de bölüm halinde oturumlar başladı. Eski Anadolu ve Ön Asya bölümünde İstanbul Üniversitesi'ne mensup Doç. Dr. Halet Çambel, "*Karatepe Heykeltıraşlık Eserleri Hakkında Teknik ve Stilistik Mülahazalar*", Ankara Üniversitesi'nden Doç. Dr. Sedat Alp, "*Eti Devletinin İç Bünyesi*", Arkeoloji alanında Prof. Dr. Ekrem Akurgal, "*Eti Sanatının Yunan Sanatına Tesiri*", İstanbul Arkeoloji Müzeleri tablet uzmanı Dr. Kraus, İstanbul Çivi Yazılı Tablet Koleksiyonuna ait yeni çalışmalar ve metin neşriyatı üzerinde ilgi çeken tebliğlerini sundu. İstanbul Fransız Arkeoloji Enstitüsü Müdürü Prof. A. Gabriel'in "*Frigya'da Midas Şehri Kazıları*" adlı raporu, profesörün gelemeyişinden ötürü Dr. Halet Çambel tarafından okundu.

Klasik Çağlar ve Bizans Bölümünde aynı saatlerde İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Eski Çağ Tarihi alanında Doç. Dr. Afif Erzen, "*Büyük İskender'le III. Darius Arasındaki İsos Meydan Muharebesi'nin Mevkii*", Prof. Dr. E. Bosch "*İmparator Gordiauns'un İsim ve Portresini Havi Anadolu Şehir Sikkeleri*", Ayasofya Müzesi Müdürü Muzaffer Ramazanoğlu ise "*Son Arkeolojik Keşiflere Göre Sent İren ve Ayasofya Mıntıkasının Tarihi*" üzerinde tetkiklerinden bahsetti.

Orta Asya ve Orta Çağ Türk Tarihi Bölümünde İstanbul Hukuk Fakültesi'nden Prof. Sadri Maksudi Arsal, "*Eski Türklerdeki Soy-oymak Teşkilatının İstinat Ettiği Esaslar*", Türkoloji alanında Prof. Dr. Rahmeti Arat, "*Türklerde Vakit Tespiti Meselesi*", Prof. Dr. Süheyl Ünver, "*Kanunname-i Çin ve Hatay*", İstanbul Arkeoloji Müzesi nümizmatlarından

İbrahim Artuk, “İstanbul Arkeoloji Müzesi Nüvizmatik Kabinesine Giren Sikkeler” mevzuu üzerinde konuşmalar yapmışlardır.

Osmanlı Tarihi Bölümünde Doç. Dr. Halil İnalçık, “1431 Tarihli Tımar Defterine Göre Fatih Devrinden Önce Tımar Sistemi”, Dr. Anhegger, “Osmanlı İmparatorluğu’nun XVI. Asırdaki İdari Meseleleri”, Konya Müzesi Müdürü Zeki Oral, “Turgut Oğulları”, Osman Ferit Sağlam, “Henüz Yayınlanmamış Bazı Kitabelerle Meskûkâtımızın Milli Tarihimize Hizmetleri”, Eftaleddin Tekiner, “Şair Nedim’in Meşuk Metfeni ve Damat İbrahim Paşa’nın Vefatı”, Ankara Üniversitesi’nden Prof. Dr. Bekir Sıtkı Baykal, “Patrona Halil Ayaklanması”, Başbakanlık Arşivi Genel Müdür Muavini Selahaddin Elker, “Mustafa Reşit Paşa ve Türk Arşivciliği” konusundan bahsettiler ve ilk günün çalışmaları Milli Eğitim Bakanlığı’nın verdiği çay ile sonlandırıldı.

1948 yılında yapılan bu kongrede Üçüncü Türk Tarih Kongresi’nden sonra yapılan çalışmaların sunulduğu görülmektedir. Bu kongrede, Türk Tarihi ile ilgili yapılan kazılar ve yapılan araştırmalar sonucunda ortaya çıkan Türk tarihinin kaynaklarının Türkçe yanında, farklı dillere de çevrilerek basılmaya başlandığı bilgisi verilmiştir. Yine Fransız ansiklopedilerinden esinlenerek “İnönü Ansiklopedisi” hazırlanması kararı alınmıştır.

İsmet İnönü dönemi hümanist kültür politikaları, kendini gerek tarih alanında yapılan çalışmalarda ve gerekse de tarih öğretiminde göstermiştir. İnönü döneminde yapılan Türk Tarih Kongrelerinde sunulan bildirimler de dönemin tarih anlayışı hakkında bilgi vermektedir.

Türkiye, 1946-1960 yılları arasında siyasi açıdan bir değişim yaşamaktaydı. 1945 yılında çok partili hayata geçiş, 1946 yılında Demokrat Parti’nin kuruluşu Türkiye’nin politik hayatında önemli dönemeçler olmuştur. 1950 seçimlerinde 27 yıllık Cumhuriyet Halk Partisi iktidarı yerini Demokrat Parti’ye bırakmıştır. Bu değişim sadece bir kadro değişimi olarak kalmamış ve ülkede siyasetten ekonomiye, eğitimden sanata, sosyal hayatın her kademesinde değişimler kendini göstermiştir.

12-17 Nisan 1956 tarihleri arasında toplanan Beşinci Türk Tarih Kongresi, Demokrat Parti Dönemi’nin ilk kongresidir. Beşinci Türk Tarih Kongresi, Türk Tarih Kurumu’nun yirmi beşinci yıl dönümüne rastladığı 12 Nisan 1956 tarihinde Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi binasında toplanmıştır. Altı gün süren kongre, dönemin Milli Eğitim Bakanı Prof. Ahmet Özel’in konuşmasıyla açılmıştır. Kurumun yirmi beş yıllık çalışmalarını özetleyen konuşmayı da Kurum Başkanı Ord. Prof. Şemsettin Günaltay yapmıştır. Prof. G. Jaschke tarafından “Büyük İnkılapçı ve Diplomat Atatürk” başlıklı tebliğ Türkçe okunduktan sonra kongre bölümlere ayrılarak çalışmalarına başlamıştır.

Kongre, dört bölümden oluşmuştur. Birinci bölüm “Eski Anadolu ve Ön Asya Seksiyonu”, ikinci bölüm “Orta Asya ve Orta Çağ Türk ve Türkiye Tarihi Seksiyonu”, üçüncü bölüm “Osmanlı Tarihi Seksiyonu” ve dördüncü bölüm ise “Türkiye Cumhuriyeti ve İnkılap Tarihi Seksiyonu” olarak adlandırılmıştır. Kongreye on beşi yabancı bilim adamları olmak üzere toplamda doksan sekiz tebliğ sunulmuştur. Kongre, gerek çeşitlilik ve konu bakımından gerekse organizasyon açısından büyük ilgi görmüştür. Kongre, Genel Sekreter Prof. Ekrem Akurgal’ın bir konuşmasıyla 17 Nisan Salı günü toplantısını bitirmiştir.

Demokrat Parti döneminde tarih politikalarında dikkati çeken husus, Osmanlı tarihinin ön plana çıkarılması olmuştur. Hatta Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulması, Osmanlı Devleti’nde yapılan ıslahatların sonucudur şeklinde bir anlayış ortaya konulmuş ve bu fikir yayılmaya başlanmıştır. DP iktidarıyla birlikte yeniden yapılmaya giren Türkiye, Batı olarak gördüğü Avrupa yerine ABD’nin ön plana çıkması toplumu etkileyen en önemli unsurların başında gelmiştir. Bu

durum Türk Sanatında yeni akımların çıkmasında belirleyici olmuştur. Demokrat Parti ilmin, sanatın ve her türlü kültür faaliyetlerin ilerlemesine önem vermiştir. Bu nedenle Demokrat Parti her türlü faaliyeti desteklemeyi görev olarak kabul etmiştir.

Semra KOÇLU

KAYNAKÇA

Sürelî Yayınlar

Akşam, 15 Kasım 1943.

Ulus, 14 Kasım 1948.

Vakit - Yeni Gazete, 11 Kasım 1948.

Telif ve Tetkik Eserler

ALTINIŞIK, Ahmet Haşim, **Atatürk-İnönü Dönemi Kültür Politikaları Temelinde Türk Tarih ve Türk Dil Kurumu**, Yüksek Lisans Tezi, Ahi Evran Üniversitesi, Kırşehir 2011.

Beşinci Türk Tarih Kongresi (12-17 Nisan 1956), Kongreye Sunulan Tebliğler, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1960.

ÇATALBAŞ, Serkan Gıyas - KOÇ, Nurgün, *“Demokrat Parti Dönemi Kültür Politikaları (1950-1960)”*, **Türk İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi**, XI/22, (2016), ss. 227-247.

Dördüncü Türk Tarih Kongresi, 10-14 Kasım 1948, Türk Tarih Kurumu, Ankara.

GÖK, Hacı Veli, **Atatürk ve İnönü Dönemi Kültür Politikaları**, Yüksek Lisans Tezi, Ahi Evran Üniversitesi, Kırşehir 2011.

İĞDEMİR, Uluğ, “III. Türk Tarih Kongresi”, **Bellekten**, VIII/29 (II. Kânun 1944), s.1-4.

ŞEKER, Kadir, **İnönü Dönemi Kültür Hayatı (1938-1950)**, Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta 2006.

TAMAK, Hatice, **İsmet İnönü ve Adnan Menderes Dönemi Dil ve Tarih Politikaları (1938-1960)**, Yüksek Lisans Tezi, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Kırşehir 2019.

USMAN, Mükerrrem, “IV. Türk Tarih Kongresi”, **İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi**, II/4-5, 1947, s.269-273.

Üçüncü Türk Tarih Kongresi, 15-20 Kasım 1943, Türk Tarih Kurumu, Ankara.

Ekler:

(Türk Tarih Kongrelerinde Milli Eğitim Bakanları)

Ahmet Özel

Tahsin Banguoğlu

Hasan Ali Yücel

İnönü Rozetleri

İnönü Rozetleri

03/02/2023 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/turk-tarih-kongreleri-1939-1960/?pdf=5699> adresinden erişilmiştir